

Elhajhamed, Abdulsattar (2018). "Abdülhak Hâmid'in Piyeslerinde Arap İmajı". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 19, S. 34, s.1-13.

DOI: 10.21550/sosbilder.342792

ABDÜLHAK HÂMİD'İN PİYESLERİNDE ARAP İMAJI

Abdulsattar ELHAJHAMED*

Gönderim Tarihi: Ekim 2017

Kabul Tarihi: Kasım 2017

ÖZET

1852 yılında dünyaya gelen Abdülhak Hâmid Tarhan, Tanzimat devrinde edebî faaliyetleri ile önemli bir yer tutmuştur. Doksan seneye yaklaşan bir ömür boyunca kırka yakın eser yazmış olan Hâmid, piyeslerinde Arap karakterlere geniş bir yer vermiştir. Yazarın ailesi, benimsediği düşünce ve Romantik akımı, Arap imajına ilgi duymasında önemli bir rol oynamıştır.

Bu makalede Abdülhak Hâmid'in piyeslerinde canlandırdığı Arap karakterler ele alınmıştır. Karakterlerin çoğu olumlu olup millî ve dinî değerlere sınıksız bağlı kişiler olarak çizilmiştir. Abdülhak Hâmid'in yaşadığı dönem ile o zamanda benimsediği İttihad-ı İslâm düşüncesi Arap karakterlerin olumlu bir şekilde çizmesinde önemli bir rol oynamıştır. Hâmid, piyeslerinde Arapları "öteki" değil, "bizden birisi" olarak sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *imaj, Abdülhak Hâmid, Arap imajı, Endülüis, Tiyatro*

The Image of Arab in Abdulhak Hamid's Plays

ABSTRACT

Abdulhak Hamid, born 1852, occupied an important position during the Tanzimat period due to his literary proliferation. Hamid, who lived almost 90 years

* Doktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, abd.81@hotmail.com

Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi
Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences
Cilt: 19 Sayı: 34 / Volume: 19 Issue: 34

and wrote almost 40 literary works, gave importance to the Arab protagonists in his plays. The writer's family, the idea he adopts and the Romantic stream played an important role in the writer's tendency to embody the Arab characters in his works.

This article deals with the topic of the Arab characters in Hamid's plays. Most of them were portrayed in a positive way, adhering to religious and patriotic values. The period in which the author lived and his devotion to Pan-Islamic ideas played an important role in his depiction of Arab protagonists. Abdulkhak Hamid did not look at the Arabs as "strangers", but as "one of us".

Key Words: *image, imagology, Abdulkhak Hamid, Arab image, Andalusia, theatre*

Giriş

Rene Wellek, imajı "*hem psikolojik hem de edebiyatın incelemelerinin alanına giren bir konu*" olarak kabul eder (Wellek 1993: 161). Edebî araştırmalarda başak bir milletin imajı tespit edilebilir. Bir milletin başka bir milletin edebiyatında nasıl görüldüğünü araştırmak tarih içinde milletlerin ilişkilerini anlamak konusunda önemlidir. İmaj araştırmasında imajın gerçeklikle ilişkisi pek önemli değildir. "*Çünkü 'imaj' zaten 'gerçek' durumlardan söz edilmediğinin ifadesidir.*" (Milas 2000: 6). İmajlar, "*birer efsane ya da seraptır.*" (Rousseau 1994: 95). İmaj çalışmalarında önemli olan bu imajın hangi şartlarda oluştuğu, hangi toplumsal ihtiyaçlara cevap verdiği ve hangi ideolojilere destek verdiği (Milas 2000: 6). Bunun için yazarın yaşadığı toplum ve benimsediği veya hizmet ettiği ideoloji, yabancı bir milletin olumlu veya olumsuz imajının oluşumunda önemli rol oynar. İmaj, yazardan yazara değişir. Bu itibarla bir millet aynı edebiyat içinde farklı imajlarla görünebilir.

İmaj çalışması, imajla birlikte imajı yaratan yazar ve yazarın yaşadığı toplumu açıklar. Bir edebiyatta yabancı bir milletin imajını incelerken yabancının imajının yanı sıra yazar ve okuyucuların dünyasını bulabiliriz. Bir millî edebiyatta başka bir milletin imajını araştırırken bu imajın zaman içerisinde nasıl değiştiğini ortaya koymak da mümkündür (Tekşan 2011: 158).

1. Tanzimat Tiyatrosunda Arap

Osmanlı devletinde önemli bir yer tutan Araplar, devletin diğer tebaaları gibi Osmanlı tiyatrosunda tasvir edilmiştir. Tanzimat döneminde Şemseddin Sâmî, Manastırlı Rıfat ve Hasan Bedreddin gibi yazarlar, piyeslerinde Arapların tarihi, örf ve adetlerini konu edinmişler. Şemseddin Sâmî, *Seydî Yahya* adlı piyesinde Arapların İspanya'daki son günlerini; Manastırlı Rıfat ve Hasan Bedreddin ise *Kölemenler*, *Ebulula*, *Ebul Feda*, *Ahmed Yetim* adlı piyeslerinde Arapların örf ve adetlerini ele almışlardır. Hatta bu iki yazar, *Othello*'yu “*evlâd-ı Arap'taki mertliği musavver*” olduğu için tercüme ettiklerini ifade ederler (Shakespeare 1293: 121). Anlaşıldığına göre Manastırlı Rıfat ve Hasan Bedreddin, Araplara karşı derin bir sempati duymuşlar (Mahgoob 1977: 13).

Tanzimat devrinde edebî faaliyetleri ile önemli bir yer tutan Abdülhak Hâmid Tarhan, Türk edebiyatında Arap karakterlere yer veren en önemli yazarlardan biridir. Hâmid, seksen beş yıllık ömrü boyunca kırka yakın eser yazmıştır. Hâmid, II. Abdülhamid'in İngiltere'ye karşı yürüttüğü İslâm birliği ideolojisini benimsemiştir. Hâmid'in benimsediği bu ideolojinin yansımalarına birçok eserinde rastlanır. Hâmid, İslâm birliği düşüncesini tiyatro eserlerinde özellikle de *Târik yahut Endülüs Fethi*'nde ortaya koyar (Enginün 2000: 34-35).

Ailesinin Mısır'dan gelmesi, (Akıncı :1954:1) İslâm birliği ideolojisini benimsemesi ve Romantik akımının etkisi gibi faktörler Hâmid'in Arap imajına ilgi duymasında önemli bir rol oynamıştır (Mahgoob 1977: 17).

Hâmid, *Nazife* (1876), *Târik yahut Endülüs Fethi* (1879), *İbn Musa* (1880), *Tezer yahut Melik Abdürrahmani's-Sâlis* (1880) ve *Abdullahü's-Sağır* (1917) adlı eserlerinde Arapların İspanya'da asırlarca sürmüş olan hâkimiyetlerini işlerken tarihî ve kurgu birçok Arap karakter çizmiştir. Bu eserler, aynı zamanda İslâmiyet'in doğu dünyasını geri bıraktığına dair Avrupa'da yaygın olan iddialara karşı yapılmış bir savunmadır. İslâmiyet'in yüce bir din olduğuna inanan

Hâmid, Endülüs'ü, İslâmî zaferin âdeta bir delili olarak gösterir. Hâmid, Hristiyan Avrupa'ya karşı bir müdafaa yaparcasına İslâmiyet'in sonsuz hoşgörüsünü gösterir (Mahgoob 1977: 17-18).

2. Hâmid'in Piyeslerinde Arap Karakterler

Abdülhak Hâmid, yukarıda andığımız eserlerini İttihad-ı İslâm akımının etkisi altında kaleme almıştır. İttihad-ı İslâm düşüncesini savunanlara göre millet ümmet demektir. Bunu için yazar, *Târık* adlı piyesinin “*Araplar hakkında olduğu için millî*” bir eser olduğunu söyler.” (Tarhan 1335a: 240). Hâmid'in benimsediği İttihad-ı İslâm düşüncesi Arap karakterlerin çizilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Hâmid'in Arap karakteri ihtiva eden ilk eseri *Nazife*'dir. Hâmid, bu piyeste bir Arap kızın mücadelesini anlatır. Nazife, onurlu, gururlu ve güzel bir genç kızdır. Anne ve babası öldükten sonra ona kederi miras bırakırlar. Korkusuz ve gururlu Nazife, Müslüman Arapların temsilcisi olarak çizilir. “*Ferdinando'ya karış çıkan Nazife, bir vatanperverlik timsalidir.*” (Gürsoy 1995: 18). İslâmî, millî değerleri temsil eden Nazife, güçlü millî ve dinî duygulara sahiptir. “*Irkı ve memleketi uğrunda kendisine her türlü saadet ve imkânı bahşedecek aşkı, Kral Ferdinand'ı reddeder*” (Tanpınar 2010: 507). Nazife, Ferdinando'nun adil olduğunu inkâr etmez. Fakat onun düşman olduğunu hiç unutmaz. Bunun için aşkını kabul edemez. Nazife, esir olduğu halde mağrur ve “*yüksek perdeden konuşur*” (Gürsoy 1995: 12). Azmi ve cesaretiyle savaş meydanında kazanan biri olduğu hâlde Ferdinando'yu tavrıyla kaybeden kişi hâline getirir. Onu ve mensup olduğu kavmini küçük görerek tahkir etmekten çekinmez. Nazife, hür bir insan olarak yaşamak ister ve hürriyetine kavuşamayacağını anlayınca intihar eder. İnci Enginün, Nazife'yi Abdülhak Hâmid'in Endülüs'e dair yazdığı beş eserinde yer alan kişilerden en önemlisi olarak görür (Enginün 2000: 35).

Hâmid, *Târık* yahut *Endülüs Fethi* adlı piyeste Araplara oldukça geniş yer verir. Târık, Musa b. Nusayr ve Zehra eserde en önemli Arap karakterleridir. Târık, savaşlarda gösterdiği kahramanlıkla dikkatleri

çeken bir komutandır. Musa b. Nusayr tarafından Endülüs'e gönderilecek ordunun komutanı olarak tayin edilir. Musa b. Nusayr'ın kızı Zehra'ya âşık olan Târik, vazifesini her şeyden ve her türlü ferdi endişeden üstün tutar. Târik, güçlü ve askerleri üzerinde büyük otoriteye sahip bir komutandır. Ona rağmen mütevazıdır. Tevazuunu hiçbir zaman kaybetmez. Ele geçirdiği kral hazinesi sebebiyle gururlanmamayı nefsine telkin eder. Dinin emrettiği yoldan sapmamak için Allah'a yalvarır. Zor durumlarda da Târik, mütevekkil ve sabırlıdır. Hapiste de sakin bir kişi olarak karşımıza çıkar. Târik, “*sadece ahlâkî kıymetler halinde*” yaşar (Tanpınar 2010: 508). “*İslâm'ın fetih ruhunu temsil*” eden (Sarıçiçek 2015: 76) Târik, Arap ve Müslüman olmakla gurur duyar:

“*Zehra, ben Arabım, yalan söylemem. Çok şey bilirim, fakat riya bilmem. İslâm'ın şerefini ilâ yolunda seni feda ederim*” (Tarhan 1335a: 49).

Târik'in efendisi Musa b. Nusayr ise ihtiyatlı, sabırlı, gururlu, bilge ve kahraman bir kumandandır. Bilgece nutuklar söyler. İslâm'ın değerlerini yaymak adına savaşlara katılarak halkı ve dini için kahramanlık göstermiştir. Kan dökmeden hedeflerine ulaşmayı tercih eder. Fakat ihtiyar Musa kıskançtır. Târik'in zaferlerini kıskanır, onu hapse atar. Ancak Musa, verdiği kararların yanlışlığını fark edecek olgunluğuna da sahiptir. Hatasını itiraf ederek Târik'i hapisten çıkarır. Tanpınar'a göre “*Musa ibni Nusayr'ın ahlâkî felaketin terbiyesiyle büyür.*” (Tanpınar 2010: 508).

Musa b. Nusayr'ın kızı Zehra, Târik'in nişanlısıdır. Yirmi yaşında mağrur bir genç kızdır. Zehra, erkeklerle aynı hayat tecrübesini paylaşan ve tıpkı onlar gibi savaşan bir mücahidedir. Gururu ailesinden, dininden ve milletinden kaynaklanır. Arap olduğunu her vesileyle dile getirir:

“*Ben Arap kavmindenim. Edibe, gaziye olmuşum çok mu?*” (Tarhan 1335a: 15)

Zehra, Müslüman ordusunun bir mücahidesi, kahraman ve korkusuz bir savaşıdır. Erkeklerden geri kalmaksızın mücadele eder. Aynı zamanda da eğitilmiş bir şairdir. Arkadaşı Salhâ'nın Târik'a âşık olduğunu öğrenince Târik'tan ikisinin evlenmesini isteyecek kadar şefkatli ve fedakârdır. İnsana has her türlü kusurdan uzak olan Zehra, bireysel hırs ve isteklerini vazifesi için feda eder. İki komutanın arasının açılmasından çok müteessir olur. Üzüntüsünün nedeni ferdî değildir. Zehra, İslâm kardeşliği arasına girecek tefrika için ağlar. Zehra, açık sözlüdür. Babasının yanlış yaptığını söylemekten çekinmez. Târik gibi vazifeyi aşktan üstün tutar. Yeni evlendiği Târik'a asker seni bekliyor diyerek kapıyı gösterir.

Târik'ın devamı olan *İbn Musa* (1880) adlı eserde çok sayıda Arap karakterlere yer verilmiştir. Aziz, Azra, Zatü'l-Cemal, Valid ve Halife Süleyman, eserin en önemli Arap karakterleridir. Endülüs'ü fethedenlerden Aziz, Musa b. Nusayr'ın oğlu ve Endülüs'ün ilk valisidir. Eserde ön planda yer alan Aziz, kahraman bir komutan olduğu kadar zarif ve nazik bir erkektir. Aziz, eski kraliçeye âşık bir şairdir. Endülüs'te vali olmadan önce fetih sırasında aktiftir. Fakat Endülüs'ün yöneticisi olduktan sonra pasif ve mütevekkil olur. Haksızlığa uğradığında kaderine boyun eğer (Enginün 2000: 36). Aziz, adaletli, mütevekkil ve dindar bir hükümdardır. Din ve milliyet ayrımı gözetmeksizin farklı dinlere mensup olan halka eşit muamele eder. Bu bağlamda düşmanı Tedmir'i vali olarak tayin etmesi anlamlıdır. Halkın dinî ibadetlerini yerine getirmesine izin verir. Halk tarafından sevilen bir emirdir. Halk ondan hoşnuttur. Halkın sözlerini dinler. Mütevazı bir hükümdardır. Aziz, iyi bir insandır fakat beceriksiz bir devlet adamıdır. Düşmanı Tedmir'e güvenmesi ve Adalina Merkado'nun Tedmir'le birlikte gitmesine izin vermesi, onun tecrübesiz bir idareci olduğunu gösterir (Uğurcan 2002: 100-101). Aziz, öldürüleceğini hissedince direnmek ve tedbir almak yerine kendini kadere teslim edip kaçmayı tercih eder. Endülüs'ü Eyüp b. Habîb'e emanet ederek Hicaz'a gitmeye karar verir. Aziz, sabah namazını kılarken Velid tarafından öldürülür. Ölürken de namazının bozulduğuna hayıflanır. Aziz'in "*şikâyete yer*

vermeyen dindar katlanışı esere bir nevi büyüklük verir.” (Tanpınar 2010: 515).

Zehra'ya her haliyle benzeyen Azra, idealist bir genç kızdır. Vatani ve dini için her türlü fedakârlığı yapan Azra, kahraman bir mücahide olarak çizilir. *“Azra'nın dinî, millî ve insanî duyguları en üstün noktasındadır.”* (Gürsoy 1995: 23). Annesini kaybetmiş, babası şehit düşmüş Azra, din değiştiren Culyanus (Müslim) ile evlenir. Onunla her konuda anlaşmazlık yaşar. Evlenmesinden yarım saat sonra savaşa katılmak için sabırsızlanır. Zeki, güçlü ve mücadeleci bir kişiliğe sahiptir. Belig konuşmalar yapar, diğer Arap mücahideleri gibi şiir söyler, konuşmasında manzum ifadeler kullanır. Cesur ve kararlı bir kadındır. Güçlü sezgisi sayesinde kötü olayların arkasında Adalina Merkado ve Halife Süleyman'ın olduğunu çözer. Öldürülen Müslümanların intikamını almak için peşinden koştuğu Adalina'nın zavallılığı karşısında ona acır. *“Başkalarının sevinciyle sevinen, derdiyle dertlenen Azra, dünyanın düzeninden, insanların olgunluğa erişmemiş olmasından şikâyetçidir.”* (Gürsoy 1995: 23). Katileri cezalandırmak üzere Şam'a giden Azra, Zatü'l-Cemal'i kullanarak Halife Süleyman'ın öldürülmesini sağlar.

Zatü'l-Cemal ise Halife Velid'in cariyesidir. Süleyman ona göz koyar ve halife olunca onu alır. Aynı zamanda Zatü'l-Cemal, katil Velid'in eski sevgilisi ve *“bir hükümdarın aşkını küçümseyecek derecede eski aşkına bağlıdır.”* (Tanpınar 2010: 506). Eserin sonlarında ortaya çıkan Zatü'l-Cemal, hafifmeşrep bir kadın olmasına rağmen eserin en önemli görevi ona yüklenir. *“41. manzaradan itibaren vak'anın bütün yükünü o taşır.”* (Tanpınar 2010: 515). Halife Süleyman'ın yaptıklarından haberdar olunca bir intikam aletine dönüşür. Zatü'l-Cemal, Halife Süleyman'ı ustalıkla korkutur. Cinayetlerini birer birer anlatarak ölmesine sebep olur. Halife Süleyman'dan aldığı ölümcül yaradan ölür. *“Zatü'l-Cemal'in şahsında mert, karakterli bir kadının tipiyle karşılaşırız.”* (Gürsoy 1981: 96).

Hâmid, *İbn Musa*'da Halife Süleyman ve hizmetçisi Velid gibi kötü Arap karakterlere de yer vermiştir. Halife Süleyman, eserde meydana gelen bütün kötü olayların müsebbibidir. “*Hepsinin huzurunu kaçıtır. Kurulan düzeni tepeden tırnağa sarsar araya tefrika sokar.*” (Enginün 2000: 36). Halife Süleyman müstebit, hırslı, evhamlı ve nefesine düşkün bir hükümdar olarak karşımıza çıkar. Halife Süleyman, ağabeyini öldürttüktan sonra tahta çıkar. Yaratılış olarak kötülüğe mütemayil olan Halife Süleyman, İslâm dünyasında fitnenin doğmasına sebep olur. Şahsî zehap ve menfaati uğruna savaş meydanlarında kazanılmış zaferleri feda eder. Tüm kötülükleri yaptıktan sonra kendini temize çıkartmak için kötü planlarını uygulayan katilerin bazılarını astırır.

Abdülhak Hâmid, Halife Süleyman'ı bütün kötülüklerin müsebbibi olarak gösterir. Onun yönetimi fitne fesada dayanır. Payitahtını sakattan, alil, yetim ve cenazeden geçilmez hale getirir. Sarayı ise darağacı ormanıdır. Hayatı entrikalarla dolu olan Halife Süleyman, aynı zamanda korkaktır. Azra'nın sözleri, titremesine sebep olur. Azra'nın sayesinde gözdesi Zatü'l-Cemal tarafından öldürülür. Tarihte Halife Süleyman'ın şahsiyetine dair olumlu ve olumsuz bilgiler yer alırken yazar, eserinde onu olumsuz bir hükümdar olarak sunar.

Velid de Halife Süleyman'ın planlarını gerçekleştiren usta bir katildir. Eserde en çok suç işler. Halife Süleyman'ın henüz dile getirmediği kötü düşüncelerini anlar. Para ve makam için Halife Süleyman'ın kötü planlarını uygular. Velid, iki yaşındaki çocuğunu kendi elleriyle öldürmüştür. Musa oğullarını ve Aziz'in çocuğunu kendi elleriyle öldürür. Adalina Merkado'ya tecavüz ederek ölmesine sebep olur. Musa'ya kendi çocuklarının öldürüldüğünü söyleyerek ölümüne neden olur. Arkadaşı Ukbe'yi hançerleyip denize atar.

Tezer yahut Melik Abdürrahmani's-Sâlis adlı eserde Melik Abdurrahman, Arap karakter olarak karşımıza çıkar. Abdurrahman eserin başkahramanıdır. Halkçı, hürriyetçi ve faziletli bir Arap hükümdardır. Halkın sevgi ve saygısını kazanan, müşfik, adil, ahlâklı,

halkın mutluluğu için kendi mutluluğunu feda eden bir hükümdar olarak çizilir. Piyeste Abdurrahman'ın “aşk ve ferâgat duygularıyla yüceltildiği” görülür (Gürsoy 1995: 14). Kendisini vatanının idaresine adanmış olan Abdurrahman, halkı kendisinden üstün tutar ve halkın istekleri doğrultusunda hareket eder. Tebaasının dinine ve milletine bakmaksızın onlara yardım eder. Yönettiği halkı tek millet kabul eder. Hiç kimseyi üzmemek istemez. Halka dayalı bir politika izler ve halkın isteklerine boyun eğerek sevdiği Tezer'i öldürür. Abdurrahman, halkın istekleri uğruna ferdi saadetini feda eden hükümdarı temsil eder. Âşık olduğu kız ile sorumlu olduğu halkı arasında kaldığında ilk önce sevgilisinin öldürülmesine karşı çıksa da en son halk için öldürülmesine razı olur ve halkın isteklerine Tezer'i kurban eder. Kendisi de halkın kurbanı olur.

Abdullahü's-Sagîr adlı eserde Abdullahü's-Sagîr ve annesi Arap karakterler olarak karşımıza çıkar. Abdullahü's-Sagîr, itibarını ve ülkesini kaybetmiş Endülüs'ün son hükümdarıdır. Abdullahü's-Sagîr, olumsuz bir şahsiyet olarak çizilir. Zevk, safa ve kadın düşkünü, vatan, millet ve din kaygısı taşımayan vurdumduymaz, iradesiz ve kayıtsız bir hükümdar olarak karşımıza çıkar. Kader, onu hükümdar yapar. Bununla birlikte Abdullahü's-Sagîr, samimi ve iddiasızdır. Hayatında aşk temel mesele teşkil eder. Yazar, savaş meydanında hezimete uğrayan Abdullahü's-Sagîr'i “aşk ikliminin galibi kılar.” (Tarhan 2002: 28). Halkı ve validesi tarafından seilmeyen Abdullahü's-Sagîr, barışçıl bir tutum alarak şehrini savaşız teslim eder. İspanyol bir fahişenin peşine düşer. Devlet idaresindeki başarısızlığına rağmen başarılı bir âşıktır. Abdullahü's-Sagîr, Karolina'yı seçmekle isabet gösterir. Karolina'nın kulübesinde tam istediği hayata kavuşur ve onunla en mutlu günlerini yaşar. Bu mutluluğun nedeni Karolina'dır. Karolina, onu özlemiş olduğu saadete götürür. Abdullahü's-Sagîr, Karolina'yla yaşamadan önce iradesizdir. Onunla yaşamaya başladıktan sonra değişir. Ferdinando'nun Gırnata'yı elinden almasına isyan etmez. Fakat daha sonra Ferdinando'nun Karolina'yı istemesine isyan etmesi, onun büyük bir ölçüde değiştiğini gösterir.

Abdullahü's-Sagîr'in validesi olan Sıdıka Hatun ise, millî ve dinî değerlere ve güçlü şahsiyete sahiptir. “*Sıdıka Hatun, vatanî duyguları yüksek mert bir kadın olarak karşımıza çıkar.*” (Gürsoy 1981: 140). Anelik duygularını bir kenara atarak işrete düşkün Abdullahü's-Sagîr'i ağır bir şekilde eleştirir. Abdullahü's-Sagîr'in iflahından umudunu keser. Ömrünü Müslüman bir ülkede geçirmek isteyen Sıdıka Hatun, faziletli ve saygın bir kadındır. İslâm'ı evladından üstün tutar. Oğluna veda ederken “Hayat-ı Müslimîn” ile meşgul olmasını söyleyerek dinini değiştirmemesini tembih eder. Fas halkı Abdullahü's-Sagîr'i kabul etmezken Sıdıka Hatun'a kucaklarını açar. Ona hürmet gösterir. Sıdıka Hatun'un Fas'ta kalması halk tarafından bir onur sayılır.

3. Araplar ve Öteki

Hâmid'in Arap tarihi ile ilgili piyeslerinde Arapların yanı sıra İspanyollar yer alır. İspanyollar, “öteki” olarak karşımıza çıkar. Öteki olarak İspanyolların Araplara bakışı çok önemlidir. İspanyollar, genellikle Araplara karşı haksız nefret beslemekle (Uğurcan 2002: 119) birlikte Araplara karşı hayranlıklarını da gizlemezler.

Târık ve devamı olan *İbn Musa*'da Culyanus, Arapları tanıdıkça onlara hayran olur. Culyanus, ihtida ederek Azra ile evlenir ve devletin hizmetine girer. İspanyol eski kraliçesi başta olmak üzere bir kaç İspanyol kadın, Arap komutanlarıyla evlenirler. *İbn Musa*'da milliyetçi duyguları ile öne çıkan Tedmir, kendisine karşı gösterilen itibardan dolayı İspanya'yı Araplardan kurtarmak noktasında bir müddet tereddüt eder. Tedmir, “*eğer İspanyol kalmazsam Arap olayım!.. (Düşündükten sonra) Keşke olabilsem, keşke Arap doğmuş olsaydım. Elbette İspanya'yı Arabistan ederdim.*” (Tarhan 1335b: 190) diyecek kadar etkilenir. Tedmir ve İspanyollardan bir rahip Endülüs'ün ilk Arap hükümdarı Aziz'i ve Endülüs'te kurulan Müslüman idaresini överler:

“*Kont Tedmir- (hem-dinlerine)emir hazretleri doğru buyurdular. Bunu ben şahadet ederim (...)*Bu zât (*Aziz*) hakikaten âdil ve musâvâtperverdir. Kavl-i sadık ve kalb-i müşfik sahibidir.

Rahiplerden birisi – Biz teessüs etmekte olan hükûmet-i İslâmiyye zamanında hürriyet-i mezhebiyyemize daha ziyade sahip olduk. Memul ederiz ki pederleri Musa b. Nusayr hazretlerinin idare-i âdilânesi mahdumları devrinde muhafaza-ı deymûmet eder.” (Tarhan 1335b: 187).

Tezer’de bir iki ay sarayda kaldıktan sonra Melik Abdurrahman’dan alacağı parayla kaçıp Rişar ile evlenmeyi planlayan İspanyol kızı Tezer, ihtiyar hükümdara âşık olur ve iki erkek arasında kalır. Tezer’in hükümdara âşık olmasının sebebi ise onun şahane tabı, merdane tavrı ve güzel ahlakıdır. Tezer, Melik Abdurrahman’a âşık olunca yaptığı hileye pişmanlık duyarak ihtida eder.

Abdullahü’s-Sağîr’de de İspanyol Kraliçesi İzabella Arapların Endülüs’te bıraktıkları mirası yüceltir. İzabella, Abdullahü’s-Sağîr’i sarayına davet ederken “*Muslih bizi ettiniz siz irşâd: Şükran sizedir bugünkü umrân*” (Tarhan 1335c: 88) diyerek Arapların Endülüs’te bıraktıkları medeniyeti över.

Sonuç

Abdülhak Hâmid’in Arapların Endülüs’te asırlarca sürmüş olan hâkimiyetlerini işlediği piyeslerinde Arap yarımadasından fıskırıp İspanya’ya kadar taşan Araplar hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir. Farklı dönemlerde Arapları zaferleriyle hezimetleriyle ele almıştır. Arapları kahramanlıklarıyla fedakârlıklarıyla vatanperverlikleriyle adaletleriyle güçlü iradeleriyle ve müsamahalarıyla tasvir etmiştir. Canlandırdığı Arap karakterlerin çoğu olumlu şahsiyetlerdir. Millî ve dinî değerlere ve güçlü şahsiyete sahiptirler. İslâmî ahlak ve değerlerini savunan, kusurlardan insanî zaafardan ve ferdî kaygılardan aranmış tiplerdir. Din ve vatan için uğraşan cesur ve iradeli insanlardır. Bu insanlar, Hristiyan İspanyollara karşı haklı bir mücadele verirler. Hâmid, Arapları “öteki” gördüğü Hristiyan İspanyollarla karşılaştırır ve Müslüman Arapları birçok bakımdan üstün bulur. Müslüman Arapların yüksekliğini öteki/İspanyol’un sözleriyle ortaya koyar. Kurguladığı Arap kadınların

hepsi istisnasız idealist kadındırlar. Canlandırdığı tarihî Arap şahsiyetleri yücelterek onları kaynakların anlattığı kusurlardan arınmış tipler olarak sunar. Hâmid'in o dönemde savunduğu İttihad-ı İslâm düşüncesi ile yaşadığı dönemin şartları Arap karakterleri müspet bir şekilde çizmesine neden olmuştur. Hâmid, Araplara İslâmci diyebileceğimiz bir anlayışla bakmış ve Arap'la ilgili eserlerinde bu anlayışını dile getirmiştir. Hâmid'in Arapları “öteki” değil, “bizden birisi” olarak sunduğunu söylemek mümkündür.

Kaynaklar

Akıncı, Gündüz (1954). *Abdülhak Hâmid Tarhan: Hayatı, Eserleri ve Sanatı*. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Enginün, İnci (2000). “Edebiyatımızda Endülüs”. *Araştırmalar ve Belgeler*. İstanbul: Dergâh Yay. s. 32-41

Gürsoy, Belkıs (1981). *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatro Eserlerinde Kadın*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Gürsoy, Belkıs (1995). "Türk Edebiyatı'nda Endülüs". *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S.1, s. 9-22.

Mahgoob, İdris Nasr (1977). *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Konusunu İslâm Tarihinden Alan Piyesleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Milas, Herkül (2000). *Türk Romanı ve “Öteki”*: Ulusal Kimlikte Yunan İmajı. İstanbul: Sabancı Üniversitesi.

Rousseau, A. M ve Cl. Pichois (1994). *Karşılaştırmalı Edebiyat*. çev. Mehmet Yazgan. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Sarıçiçek, Mümtaz (2015). “Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatrolarında Endülüs”. *Zeitschrift für die Welt der = Türken Journal of World of Turks*, C. 7, S. 2, s. 73-85.

Shakespeare, William (1293). *Temaşa: Othello*. çev. Hasan Bedreddin ve Mehmed Rıfat. İstanbul: Kırk Ambar Matbaası.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2010). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. (7. bs.) haz. Abdullah Uçman, İstanbul: YKY.

Tarhan, Abdülhak Hâmid (1335b). *İbn Musa yahut Zatü'l Cemal*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Tarhan, Abdülhak Hâmid (1335c). *Külliyât-ı Âsâr; Abdullahü's-Sagîr*. İstanbul: Âsâr-ı Müfide Kütüphanesi: Matbaa-i Âmire.

Tarhan, Abdülhak Hâmid (1335a). *Târik yahut Endülü's Fethi*. İstanbul: Âsâr-ı Müfide Kütüphanesi, Matbaa-i Âmire.

Tarhan, Abdülhak Hâmid (2002). *Abdülhak Hâmid Tarhan Tiyatroları 5, Târik yahut Endülü's ün fethi, İbn Musa yahut Zatü'l-Cemal, Tezer yahut Melik Abdurrahmanü's-Salis, Nazife, Abdullahü's-Sagir*. haz. İnci Enginün. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tekşan, Mesut (2011). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, İstanbul: Kriter Yayınları.

Uğurcan, Sema (2002). *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Eserlerinde Tarih*. İzmir: Akademi Kitabevi.

Wellek, Rene ve Austin Warren (1993). *Edebiyat Teorisi*. çev. Ömer Faruk Huyugüzel, İzmir: Akademi Kitabevi.

